DENEYSEL TİPOGRAFİDE YENİ YAKLAŞIMLAR: MODÜLER TİPOGRAFİ ÖRNEĞİ

Gültekin AKENGİN
Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bileşik Sanatlar Anabilim Dalı, gultekin.akengin@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5399-2731

Ahmet FUTTU
Öğr. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, ahmet.futtu@karatay.edu.tr ORCID: 0000-0001-9513-0577

Akengin, Gültekin ve Ahmet Futtu. "Deneysel Tipografide Yeni Yaklaşımlar: Modüler Tipografi Örneği". Sanat Eğitimi Dergisi, 11/1 (2023 Bahar): s. 33–46. doi: 10.7816/sed-11-01-04

ÖZ

Tarih boyunca bütün gelişmeler gibi tipografi de gelişimini deneyselliğe borçludur. Yazı disiplini üzerine yapılan deneysel çalışmalar tipografiyi günümüze taşımıştır. Geleceğe taşıyacak olanda yine deneysel çalışmalar olacaktır. Deneysel çalışmalar yeni ifade biçimlerine kapı aralamıştır. Bu ifade biçimlerinden bir tanesi de modül temelli üretilen çalışmalardır. Modüler tipografi farklı yöntemler ile çeşitlense de bu makalede ele alınan türü birim tekrarlı modüler çalışmalardır. Farklı tasarımcıların ve tasarım stüdyolarının geliştirdikleri projeler için yapmış oldukları deneysel çalışmalar okuyucuya sunulmuştur. Bu çalışmalarda kullanılan modül temelli tipografik çalışmalar incelenmiş ve modüler tipografinin mesaj iletmedeki yeteneği ve etkisi sorgulanmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında, uygulamalar yapılırken seçilen modüllerdeki çeşitlilik, modül ve yazılan kelime veya kelimeler arasındaki uyumluluk, farklı modül denemelerinin uygulamaya katkıları sorularına cevap aranmıştır. Araştırma alan yazın taraması ile desteklenmiştir. Deneysel tipografi uygulamaları içinde modüler tipografinin de varlığının belirginleşmesi, tipografi alanına ilgi duyan daha çok tasarımcı tarafından fark edilmesi ve modüler tipografinin tasarımcılar ve tasarım öğrencileri tarafından denenmeye teşvik edilmesi araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deneysel tipografi, modüler tipografi, grafik tasarımı

Makale Bilgisi:
Geliş: 12 Mayıs 2020 *Düzeltme: 14 Haziran 2020* *Kabul: 21 Haziran 2020*

© 2020 sed. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Görsel iletişim, tarih boyunca insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olmuştur. İlk örneklerini mağara duvarlarındaki resimlerde gördüğümüz görsel iletişim unsurları zamanla gelişip çeşitlenerek farklı formlar kazanmıştır. İnsanoğlu görsel iletişim aracı olarak, önceleri resimsel (illüstratif) bir anlatım üslubu benimsemiştir. Aktarılmak istenen bilgi ve mesajlar çeşitlendikçe yeni iletişim kanalları ve formları aranmıştır. Resimsel formlar zamanla daha basit sembollere dönüşmüştür. Bu dönüşüm yazının ilk örnekleri olarak kabul edilebilirler. Yazı geliştikçe insanların kendilerini ifade edebilme yetenekleri de gelişmiştir. Konuşma dilinin tamamı görsel iletişim unsuru haline gelebilmiş, insanlar yazı aracılığı ile bütün olayları, fikirleri, duygu ve düşünceleri en ince ayrıntısına varıncaya kadar iletebilmeyi başarmıştır.

Resim ve yazı arasındaki geçişin en önemli örneği, Antik Mısır uygarlığında görülen hiyerogliflerdir. Merkezi devlet yapısından kaynaklı olarak iletişim oldukça önemlidir. Kanunlardan, fermanlara, devlet işlerinden, gündelik hayata varıncaya kadar birçok konunun ifade edilebilmesi için kapsayıcı bir yazı sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Hem resimlerin hem de sembollerin bir arada kullanıldığı hiyeroglifler bu ihtiyacı karşılamak için geliştirilmiştir. Gerek taş tabletlere gerekse de papirüslere yazılabilen hiyeroglifler, görsel iletişim alanında, kendisinden sonra gelecek pek çok gelişim için temel örnek olmuştur (Uçar,2016, s:93). Aynı dönemde, benzer ihtiyaçları karşılamak için Sümerler tarafından icat edilen çivi yazısı da oldukça geniş bir coğrafya da aktif olarak uzun yıllar boyunca kullanılmıştır.

Görsel iletişim araçlarını geliştirmek için yapılan deneysel arayışların sonucu olarak, öne çıkan en önemli örneklerden biri Fenike Alfabesi olarak kabul edilir. MÖ 1500'lerde, Fenikeliler tarafından bulunan ve kullanılan sistem diğer iletişim araçlarından farklılık göstermektedir. Nesneleri, kavramları ya da kelimeleri sembolleştirmek yerine sesleri sembolleştirerek ilk harf sistemini ortaya çıkartmışlardır. Harfleri kullanarak istedikleri nesneyi ya da kavramı yazabilmekte böylece daha esnek, ifade gücü yüksek ve gelişime açık bir sistem üretmişlerdir. Alfabeler için milat sayılabilecek bu sistem, taklit edilerek ve geliştirilerek, yazının ifade gücünün günümüze kadar bir yol izlemesini sağlamıştır.

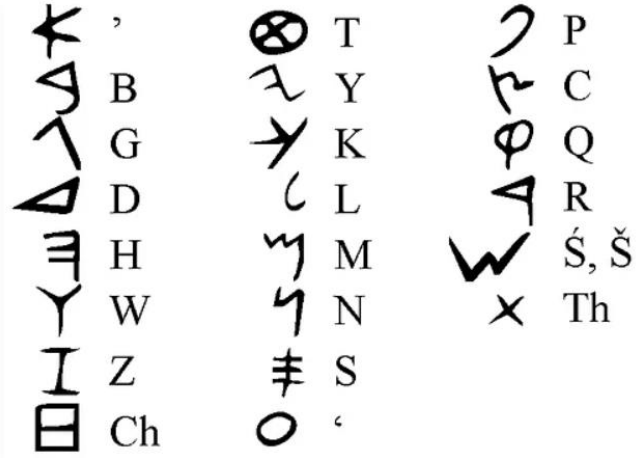

Resim 1. Fenike Alfabesi (Bağlantı 1, 2012)

Alfabe sistemlerinin gelişmesi, yazı yazmayı ve okumayı daha kolay öğrenilebilir hale getirmiştir. İlk başlarda belli bir kesimin elinde olan okuma-yazma ayrıcalığı, alfabe sistemleri ile birlikte yaygınlaşarak tüm insanlığın ortak hizmetine sunulmuş ve insanoğlunun en önemli icatlarından biri haline gelmiştir. Yazı sistemlerinin gelişmesi her türlü bilginin kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Uygarlık tarihinin gelişimi açısından en önemli unsur olmuştur.

Yazının kullanım kolaylığı beraberinde erişim kolaylığı isteğini de getirmiştir. Üzerlerine yazı yazılan taş, deri ve papirüslerin gerek muhafazası gerek bu malzemelere ulaşım imkânının oldukça kısıtlı olması yeni yüzey arayışlarına yol açmıştır. Pek çok denemenin arasında öne çıkan, MÖ 100'lü yıllarda Çin Uygarlığının kâğıdı icat etmesi yeni bir dönemin önün açmıştır. Kağıtlara aktarılan yazı daha kolay taşınabilir ve muhafaza edilebilir hale

gelmiştir. Kâğıt, üretim ve kullanım kolaylığı sayesinde en çok tercih edilen yazı yüzeyi olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Uçar,2016, s:97).

Yazının gelişimi, yazı yüzeylerinin gelişimini sağladığı gibi çoğaltım teknikleri üzerine yapılan çalışmaların da kapısını aralamıştır. Ancak el yazması şeklinde üretilebilen yazılı kaynaklar için alternatif üretim ve çoğaltım teknikleri geliştirilmiştir. El yazması şeklinde üretilen yazılı kaynaklar hem uzun zaman almakta hem de çoğaltımı çok kolay olmamaktaydı. Ayrıca maliyetli bir işti. Farklı baskı üretim teknikleri aracılığı ile yazılı eserler çoğaltılmaya çalışıldı ve başarılı olundu. Önceleri ahşap baskı gibi yüksek baskı teknikleri kullanıldı. Aşınma problemi, kalıpların uzun süre kullanılmasına izin vermemekteydi. Metal alaşımlı kalıplar üretilerek aşınma probleminin önüne geçildi. Ayrıca bu metal harflerin birbirinden bağımsız olarak, kalıpta yer değiştirebilmesi sayesinde günümüz matbaasının temeli atılmış oldu. Sonraki süreçte üretim denemeleri devam etmiş, çukur baskı ve düz baskı teknikleri ile de yazılı kaynaklar çoğaltılmıştır (Garfield, 2016, s.34).

Sanayi devrimi ve ardından gelen hızlı teknolojik gelişim bütün üretim kanallarını etkilemiş ve değiştirmiştir. Çağın endüstri çağı olması nedeniyle iletişimden altyapıya, makinelerden fabrikalara kadar hızlı bir gelişim ol-muş ve bu hızlı gelişim rasyonel yöntem ve bilimsel araştırma alanlarında daha yeni atılımları ve yeni araç gereçlerin kullanılmasını zorunlu kılmıştır (Karataş, Aypek Arslan, 2020). Özellikle bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve kişisel bilgisayarların üretilmesi tasarımcılar için önemli bir dönüm noktasıdır. Kişisel bilgisayarlar ve ilgili yazılımlar sayesinde, artık bütün tasarım materyalleri gibi yazı karakterleri de dijital ortamda üretilebilmektedir.

Yazı, var olduğu andan günümüze kadar, binlerce yılı, pek çok stili, kültürel yapı, gelenek ve adetleri üzerinde taşıyarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde, yazı karakterlerinden, rakamlara, noktalama işaretlerinden, punto büyüklüğüne varıncaya kadar yazı ile alakalı bütün unsurların tasarlanması ve üretilmesini konu alan uzmanlık alanı olarak kabul edilen tipografi terimi, ilk olarak Gutenberg'in geliştirmiş olduğu metal harf sistemini tanımlamak için kullanılmıştır (Becer,2015, s:176). Teknolojik gelişmelerin el verdiği imkanlar ile tipografi etki alanını gün geçtikçe arttırmıştır. Kökleri çok eskiye dayanıyor olsa da güncelliğini ve dinamizmini hiçbir zaman kaybetmeyen tipografi, insanoğlu için en önemli iletişim yöntemlerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Güncel iletişim kanalları ile insanlara ulaşması oldukça kolay bir hale gelmiştir. İletişimde doğru seçilecek terimler ve sözcükler ile mesaj iletme gücü belki de hiç olmadığı kadar öne çıkmaktadır (Ambross, Harris, 2017, s:9). Görsel iletişimde mesajı iletmek için tipografinin okunması şarttır. Mesajın okuyucuya ulaştığından emin olunması gerekir. Çok yönlü bir iletişim yapısına sahip olan tipografi, hedef kitleye sözel olarak, görsel olarak veya sesli olarak aktarılmaktadır. Bu aktarımda mesajın iletilebilmesi için yazının önem sırası tasarlanmalıdır (Becer,2015, s:184).

Tarih boyunca bütün gelişmeler gibi tipografi de gelişimini deneyselliğe borçludur. Yazı disiplini üzerine yapılan deneysel çalışmalar tipografiyi günümüze taşımıştır. Tipografi alanına büyük katkılar sağlayan Frederic Goudy, Eric Gill, Paul Renner, Adran Frutiger, Jan Tscichold, Max Miedinger, Edouard Hoffman, Erik Spiekermann ve daha pek çok yazı karakteri tasarımcısı, yazı ile neler yapılabileceği konusunda aydınlatıcı yol göstericileri olmuşlardır.

Deneysel Tipografi

Var olduğu andan itibaren insanlığın en güçlü ifade biçimi olan yazı, üzerinde yapılan deneysel çalışmalar ile gelişerek varlığını devam ettirmiştir. Bu bağlamda deneysel tipografi diye adlandırılabilecek bir kavram, aslında yazı ve tipografinin tarihsel gelişiminin tamamını kapsamaktadır. Ancak deneysel tipografi için özel bir zaman dilimi belirtilmesi gerekiyorsa özellikle 1800'lerin sonu ile 1900'lerin başlarında olan bir dönemden bahsetmek mümkündür. Çünkü yazı, önceleri ihtiyaçlar doğrultusunda gelişim gösterirken baskı ve üretim teknolojisindeki gelişmeler, Avangard, Fütürizm, Dadaizm, Yeni Tipografi gibi akımların tasarım camiasını da etkisi altına alması gibi etkenler deneysel tipografi için milat kabul edilebilir (Twemlow, 2011, S:89).

Deneysel tipografinin oluşumunu etkileyen en önemli faktörlerden biri Almanya'da ortaya çıkan Yeni Tipografi Hareketi'dir. Kaligrafi tasarımcısı Jan Tschichold'un fikir babası olduğu Yeni Tipografi, diğer çağdaş tasarım akımlarının aksine modern ve işlevsel bir tasarım fikri ortaya koymuştur. Yazının mesaj iletme yeteneğini tasarımın işlevselliğine dahil etmiştir. Dönemin ihtiyaçlarına cevap olabilecek alternatif bir çözüm olarak ortaya çıkmış, bu sayede deneysel tipografiye yeni bir yol açmıştır.

Resim 2. Jan Tschichold "Die Frau ohne Namen (İsimsiz Kadın)", Afiş Çalışması, (Bağlanrtı 2, 2022)

Deneysel Tipografi, geleneksel kurallardan ve ilkelerden bağımsız olarak, yazı karakterleri üzerinde çalışmayı kendisine ilke edinmiştir. Deneysel tipografi de geleneksel yöntemlerle üretilen yazı karakterlerinde olduğu gibi özgün olmanın arayışındadır. Ancak bu özgünlük kimi zaman işlevselliğin önüne geçmektedir. Geleneksel yazıdan ayrıldığı kısımda burasıdır. Geleneksel yazı amacı itibariyle belirli sınırları olan bir zemin üzerinde en işlevsel şekilde kullanılarak okunmalı ve iletmesi gereken bilgiyi vermelidir. Duygu ve düşüncelerin somut karşılığı olarak vardır. Deneysel tipografi ise bu yapıdan sıyrılarak yeniyi ve özgünü aramakta ve üretim süreci içerisinde herhangi bir kurala bağlı kalmamaktadır. Deneysel tipografide yazı, tasarım materyali olarak kullanılır ve sadece duygu ve düşünceleri aktarmakla kalmaz aynı zamanda kavramsal bir anlatım biçimine de sahip hale getirilir. Deneysel tipografi çalışmalarında herhangi bir sınırlamadan bahsetmek pek mümkün değildir. Geleneksel tekniklerde üretim materyalleri ve kuralları belli iken deneysel tasarımlar materyal ve kurallardan tamamen bağımsızdır. Herhangi bir zemin, ya da nesne deneysel tasarımın malzemesi olabilir ve genelde üretim tek seferliktir. Geleneksel yöntemlerle elde edilebilen yazının iki boyutlu alanına sıkışmak zorunda olmayan deneysel formlar, üç boyutlu olabildiği gibi farklı materyallerle de üretilebilmektedir. Uygulama için seçilen yüzey ve materyaller çeşitliliği sınırsız bir üretim imkânı sağlamaktadır. Deneysel tipografinin amacı, tasarıma duyguyu dahil ederek sanatsal bir anlatım ortaya koyabilmek ve bunu izleyiciye aktarabilmektir. Geleneksel yazının tek düzeliğine karşı tasarımın gücünü kullanan deneysel tipografi, harflere, rakamlar ve noktalama işaretlerine soyut bir form kazandırmaya çalışmaktadır. Yazılan kelimenin ne anlama geldiğini gösterecek şekilde, yazı karakterini farklı formlara dönüştürerek oluşturulmuş kompozisyonlar olan tipogramlar da deneysel tipografi örnekleri arasındadır. Renk ve diğer tasarım elemanlarını tipografi ile bir bütün olarak kullanarak özgün anlatımlar ortaya koymaktadır. Yetenekli tasarımcıların ellerinde etkili bir anlatım aracına dönüşebilmektedir (Buçukoğlu, 2020, s578).

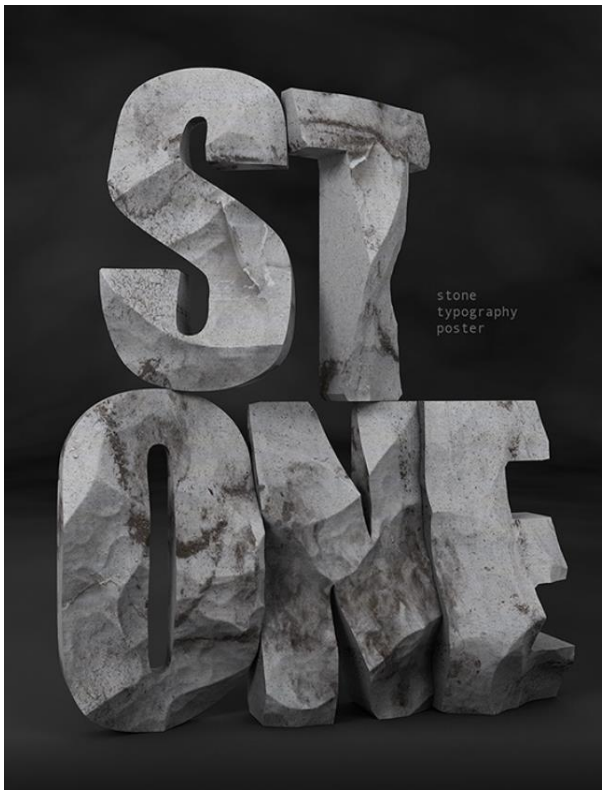

Resim 3. Txaber Mentxaka "Stone Typography",Deneysel Tipografi Çalışması, (Bağlantı 3, 2019)

Tipografi, geçirdiği süreçlerden sonra işlevselliğini kaybetmemekle beraber yeni formlara bürünmüştür. Modern baskı tekniklerinin icadından itibaren tasarımcılar, yazarlar, matbaalar ve yayıncılar kâğıt üzerindeki yazılarda etkili sonuçlar elde edebilmek için denemeler yapmışlardır. Okuyucunun ilgisini çekmek için yapılan bu denemeler sayfalarda görsel bir karakter oluşturmayı amaçlamıştır. Geleneksel olarak düz metin halinde olan yazı gerek yatay ve dikey kullanımlarla gerekse de boyutsal farklılıklarla ortaya çıkan görsel sonuçlar ile hareketli kompozisyonlar oluşmasını sağlamıştır. Deneysel çalışmalar pek çok farklı üslubun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İster teknolojinin getirdiği imkanlar ile olsun isterse de geleneksel yöntemler yardımıyla üretiliyor olsun, tipografi arayışlarının ve denemelerinin hemen hepsi deneysel tipografi başlığı altında anılabilmektedir. Çünkü her biri özünde deneyselliği barındırmaktadır (Özkurt, 2011.s.36).

Yirminci yüzyılın başında ortaya çıkan akımlar yayınladıkları manifestolarda, afişlerde ve diğer basılı belgelerinde kendilerini ifade edebilmek için tipografi üzerinde oynamalar yapmışlardır. Vermek istedikleri mesajı hem yazıya aktarmışlar hem de yazıyı tasarlayarak deneysel sonuçlar ortaya çıkarmışlardır. Bu denemeler deneysel tipografinin önünü açtığı kadar tipografiye güçlü ve entelektüel bir yapı kazandırmıştır. (Twemlow, 2011, S:86)

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru gelişen ve insanların günlük hayatının bir parçası haline gelen bilgisayar teknolojileri, pek çok üretim alanını etkilediği gibi özellikle tasarım alanında oldukça aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bilgisayar yazılımlarının gelişmesi tipografi çalışmaları için de yeni bir üretim alanı ortaya çıkarmıştır. Tipografi üzerine serbest çalışma imkânı sağlayan programlar tasarımlarda çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. Programlar sayesinde tipografi üzerine yapılan denemeler kolaylaşmıştır ve bu kolaylık niceliksel olarak bir artışa sebep olmuştur. Fotoğraf ve illüstrasyonlarla etkileşimi artarak tasarımda yeni üslupların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hem yeni yazı karakterlerinin oluşturulmasında hem de var olan yazı karakterleri üzerinde yapılan denemelerde tasarımcılar için yeni imkanlar doğmasını sağlamıştır.

Yirmi birinci yüzyılda gelişen teknoloji beraberinde oldukça geniş üretim olanaklarını da getirmiştir. Güncel olarak dijital teknolojiler tasarımcılara, neredeyse sınırsız bir deneysel alan sunmaktadır. İki boyutlu ve üç boyutlu olarak yapılabilen tasarımların yanında artırılmış gerçeklik uygulamaları da dahil olarak yeni tekniklere

ve uygulamalara kapı aralamaktadır. Bilgisayar teknolojileri geliştikçe tasarımlar üzerine yapılacak denemelerin ve çalışmaların imkanları da gelişmektedir. Dijital imkanlar aynı zamanda geleneksel kural ve yöntemlerle güncel tekniklerin birleştirilmesine de olanak sağlamış, illüstrasyon, kolaj ve el yazısı gibi teknikleri programların hareket kabiliyeti ile birleştirerek zengin tasarım üsluplarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Özkurt, 2011.s.112). Yazı karakterleri üzerine çalışmak için pek çok yol mevcuttur. Geleneksel yöntemler varlıklarını sürdürürken, özellikle deneysel tasarımlarda bilgisayar yazılımları üretimi kolaylaştırmıştır.

Geleneksel yöntemlerle yapılan tasarımlardaki serbest el çizimleri, yazı karakterine saf bir doğallık duygusu katmaktadır. Teknoloji sayesinde dijital ortama aktarılabilen geleneksel üretimler taşıdıkları duyguyu farklı mecralarda gösterme şansı yakalamıştır. Tipografi denemeleri iki boyutlu kâğıt yüzeylerde sınırlı kalmayarak, bina cephelerinde, kaldırımlarda ve kamusal alanlarda kendilerine yer bulmuşladır. Yeni biçimler oluşturmada tasarımcının fiziki çevresi her zaman ilham kaynağı olmuştur. Fiziksel çevrede oluşturulabilen çevresel tipografi çalışmaları insanların etkileşime girebileceği bir ürün ortaya koyabilmektedir. Yapılan tasarımlar kamusal alanlarda, sanat galerilerinde, sokaklarda, okullarda, ofislerde, tabelalarda kendisini göstermekte ve insanlarla birebir etkileşime girebilmektedir (Ambross, Harris,2017, s:57).

Modüler Tipografi

"Bir kelimenin ne söylediği ve bunu nasıl söylediği birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Yazı karakterinin biçimi ile ilgilenmemek ise anlamı zenginleştirmek ve değiştirmek için önemli bir olanağı kaçırmak demektir" (Twemlow, 2011, s89). Modüler tipografini için özet niteliğinde olan bu cümle belki de bütün tipografi çalışmalarının üzerinde özenle durması gereken bir temel oluşturmaktadır. Çünkü yazı yazmanın özü neyin nasıl anlatıldığı ile ilgilidir.

Bir mimarlık terimi olarak karşımıza çıkan modül bir yapının belirli bir boyuta ve orana bağlı kalarak tasarlanmasını sağlayan temel yapı birimidir. Geometriksel bir forma sahip olması beklenen modül matematiksel olarak tekrar elde edilebilir olmalıdır. Elde edilen birim belirli aralıklarla tekrar edilerek modüler bir yapı oluşturulabilmesi için yapı elemanı olarak kullanılabilir. (Karagül, 2002: s. 1) Her bir modül standart bir yapıya sahip olmalıdır. Bu sayede tekrar edebilen standart form ile yapı tasarımı kolay bir şekilde oluşturulabilir. Modül temelli uygulamalar ve tasarımlar pek çok alanda kullanılabilmektedir. Özellikle modern mimaride kullanılan modüler tasarım üslubu yapı malzemelerinde, mobilya tasarımlarında ve sanat yapıtlarında da kendisini göstermektedir (Hasol, 1998: 321).

Tasarımın en küçük parçası olan modülü oluşturabilmek için belirli sınırlamalar içerisinde, hatasız birimlerin ritmik tekrarları ile ölçekli formlar elde edebilmek gerekir. Elde edilen şekil ya da formlar tasarıma dahil edilirse, düzenli bir yapı oluşması sağlanır. Ölçekli çalışma, özellikle grafik tasarımın temel özellikleri arasındadır. Ortaya çıkartılacak modül temelli bir ölçek, tasarımları yapısal açıdan güçlendirebilmektedir. Modüller birbirinin tekrarı olabileceği gibi ritmik olarak artarak veya azalarak da tasarıma dahil edilebilir bu sayede ölçekli kompozisyonlar kurulmasını sağlayabilirler (Ambross, Harris, 2017, s:178). Tasarımda kullanacağımız modüller yeniden elde edilebilir, çoğaltılabilir ve tekrar edilebilir özellikte olmalıdırlar.

Modüler tipografi, harfleri, rakamları veya noktalama işaretlerini oluşturmak için bir araya getirilen, tek bir modülün tekrarı ile elde edilebilen deneysel tipografi uygulamalarına verilen isimdir. Kompozisyonlar üç boyutlu modüller ile üç boyutlu ortamda oluşturulmaktadırlar. Modüllerin dizilimi elle yapılabileceği gibi dijital ortamlarda da yapılabilmektedir. Modül, belli bir sıra ve ritim ile tekrar ederek düzenli bir doku oluşturmaktadır. Eğer ritme bağlı kalınmazsa görsel bütünlük elde edilememektedir. Bu da kompozisyonun okunurluğunu engelleyecek ve başarısız bir kurulumun ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Oluşturulan projenin etkili bir sonuç vermesi, dizilime bağlı kalınarak kompozisyonun tamamlanmasına da bağlıdır (Ergüven, 2012 s 40). Kompozisyon kurulumunda yazılacak yazı belirlendikten sonra, modüle ve konuya uygun olarak bir font belirlenmesi gerekmektedir. Eğer uygun bir font bulunamazsa, modüllerin yapısına uygun olarak yeni bir font oluşturarak da kompozisyon tamamlanabilmektedir.

Tasarımcıların doğrudan uygulamaya dahil olabildikleri modüler tipografi çalışmaları, tasarımcılar için farklı ve zengin bir üretim alanı olmaktadır. Dijital üretimde kullanılan tasarım programlarının tekdüzeliğine ve yüzeyselliğine alternatif olabilecek modüler tipografi uygulamaları, kimi projenin çözümü için ideal bir yöntem olarak kullanılabilir. Tasarımcılara yeni üretim alanlarını keşfetme imkânı sunacağından, modüler tipografi, keşfedilmeyi bekleyen pek çok çözüm önerisini barındırmaktadır.

Modüler Tipografi Uygulama Örnekleri

Modüler tipografi ile üretilmiş çalışmalarda ilk dikkat çeken unsur modül ve yazı arasındaki uyumdur. Bu da uygulamanın ilettiği mesajın etkisini arttıracak ve insanların ilgisini çekecektir. Araştırmada ele alınan ilk örnek, ünlü tasarımcı Stefan Sagmeister ve ekibinin üretmiş olduğu bir çalışmadır. Çalışmalarını New York'ta bulunan ajansından devam ettiren Sagmeister, yine aynı şehirde gerçekleşen Deitch Projects'te sergilenmesi için bir proje hazırlamıştır. Projede modül olarak muz kullanan tasarımcı toplamda 10.000 adet birimden oluşan bir duvar çalışması yapmıştır. Yazının ortaya çıkabilmesi için olgunlaşmış sarı muzları çalışmanın zemini, henüz olgunlaşmamış yeşil muzları da çalışmadaki yazı unsuru olarak kullanmıştır. Oluşturduğu modül tekrarları ile "özgüven iyi sonuçlar üretir" yazısını yazarak projesini tamamlar. Özgün bir deneme olan çalışmada modül olarak organik bir ürün kullanıldığı için zaman geçtikçe bazı değişiklikler olur. Muzlar sergilendikleri alanda olgunlaşmaya devam etmişlerdir. Sarı muzlar kahverengiye, yeşil muzlarda sarıya dönmeye başlar ve yaklaşık üç hafta sonra çalışma artık okunamaz hale gelerek işlevini kaybeder.

Resim 4. Stephan Sagmeister, "Banana Wall", (Bağlantı 4, 2008)

Araştırmada ele alınan ikinci çalışma da yine Stefan Sagmeister ve ekibi tarafından üretilmiştir. 2008 yılında Amsterdam'da bulunan Waagdragerhof Meydanı'nda gerçekleştirilen çalışma için modül olarak madeni

bozuk paralar kullanılmıştır. 250.000 adet eurocentin kullanıldığı düzenlemede yüzden fazla gönüllü yer almıştır. Sekiz gün boyunca süren kurulum 300 metrekarelik alana özenle yerleştirilerek tamamlanabilmiştir. Yazının okunurluğunu ve etkisini arttırmak için dört farklı tonda tasnif edilen çalışma yazı ve desenlerden oluşmuştur. İngilizce olarak "takıntılar hayatımı daha kötü, işimi daha iyi hale getiriyor" cümlesi yazılmıştır. Çalışma için tercih edilen modülün küçüklüğü, birim sayısının çok olması ve çalışma zeminin genişliği, yazılan cümledeki "takıntı" kelimesini karşılar niteliktedir. Proje tamamlandıktan sonra madeni paralar, halkın etkileşime girebilmesi için öylece bırakılmıştır. Açılıştan yaklaşık 20 saat sonra bir kişinin paraları toplayarak götürdüğü fark edilmiş ve çalışmanın bozulmasını engellemek için polise haber verilmiştir. Kısa bir süre sonra yerde bulunan her kuruş süpürülerek ortadan kaldırılmıştır (Sagmeister, 2008).

Resim 5. Stephan Sagmeister, "Obsession Make My Life Worse But My Work Better", (Bağlantı 5, 2008)

Tasarımcı John Morgan'ın BBC için yapmış olduğu proje çalışması modüler tipografi için bir diğer örnektir. "Voices of White City" yani "Beyaz Şehrin Sesleri" projesi için zemin olarak ahşap bir duvar oluşturulmuştur. Londra'nın White City bölgesinde bulunan BBC Yayın Köyü için yapılan proje toplum odaklı olması planlandığı için oldukça geniş ölçekli bir alan seçilmiş. White City bölgesinde bulunan bir cadde boyunca yerleştirilen 100 metrelik ahşap duvar üzerine çalışılmıştır. Modül olarak dairesel formda etiketler seçilmiştir. Her birinin üzerinde bir şiir olan toplamda 10.000 etiket ile gerçekleştirilen çalışmanın yoldan geçen insanların da katılması öngörülerek yerleştirme yapılmıştır. Etiketlerin bir kısmının sökülebilir bir kısmının sabit olması etkinliğin sonunda ortaya bir yazı çıkmasını sağlamıştır. Sökülebilen etiketleri duvarın önünden geçen insanlar, yavaş yavaş çıkartmaya başlamışlardır. Çalışmanın bulunduğu caddeyi en çok kullanan insanlar, bölgede bulunan süpermarketi kullananlar, okullarından evlerine dönen çocuklar ve BBC çalışanlarıdır. Kendilerine yakın hissettikleri ve sevdikleri şiirlerin bulunduğu etiketleri alan kişiler bu etiketleri istedikleri yere götürmüşlerdir. Tasarımcı John Morgan, etiketlerin, tren istasyonundan okul bahçelerine, çantalardan güvenlik kameralarına, otobüs duraklarından pencerelere varıncaya kadar şehrin pek çok yerine yapıştırıldığını belirtmektedir. İnsanların etiketleri şehre yayması ile projenin etki alanı oldukça geniş olmuş ve tam etkileşimli bir projeye dönüşerek toplum hayatının içine girmiştir. Proje oluşumundaki bir diğer unsur ise bütçedir. Proje için ayrılmış kısıtlı bütçe

ile tasarımcı, olağan dışı bir çözüm bularak etki alanı çok geniş bir projeyi hayata geçirebilmiştir. Etiketler insanlar tarafından söküldükten sonra geriye kalan kısımda ise "Voices of White City" yazısı ortaya çıkmıştır. Gerek herkes tarafından kullanılabilen etiketlerin seçilmesi, gerek etiketlerde insanlara hitap eden şiirlerin yer alması, gerekse de proje sonunda ortaya çıkan cümle, seçilen birimin ve projenin uyumunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

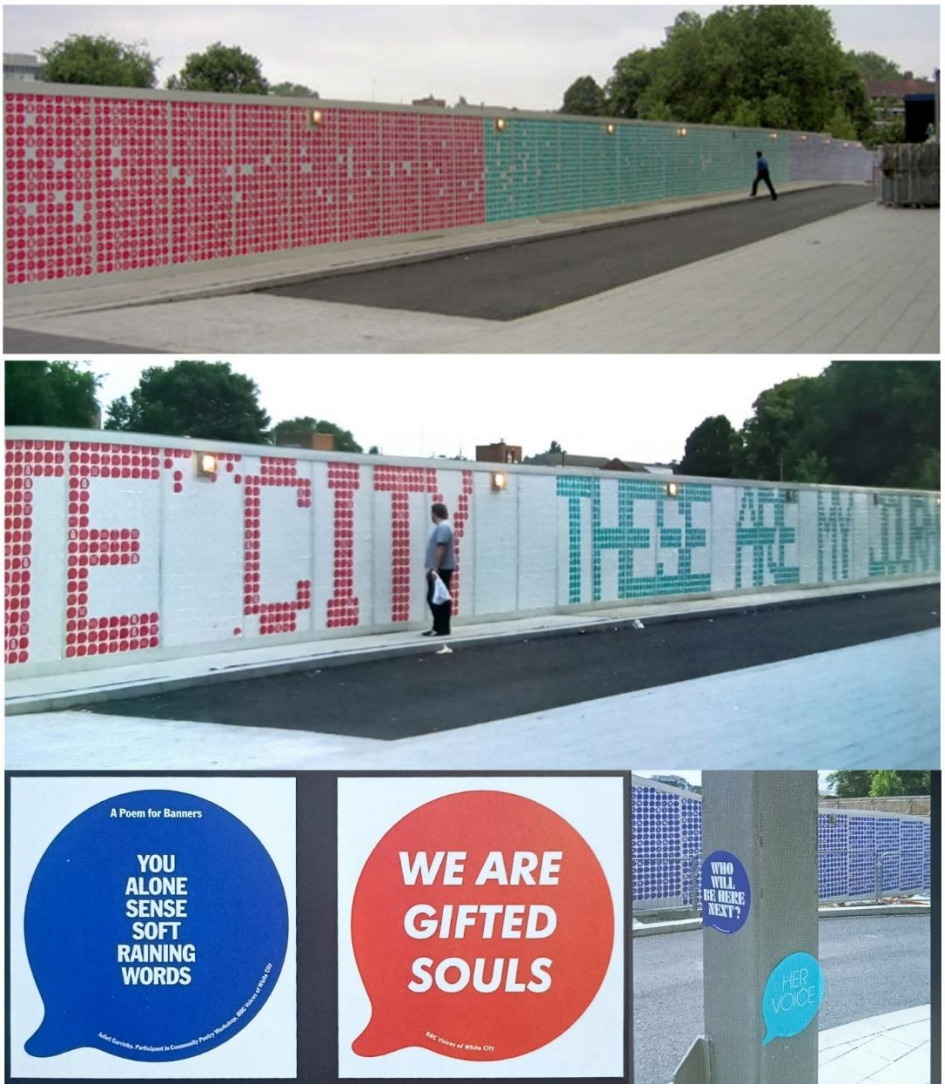

Resim 6. BBC Voices of White City Projesi (Bağlantı 6, 2006)

Modüler tipografi örneği olarak yine "Voices of White City" projesi kapsamında ve yine BBC için yapılan başka bir çalışma ele alınmıştır. BBC, John Morgan ile başka bir insan etkileşimli proje hayata geçirmiştir. Bu projede İngiliz Devlet Şairi olan Andrew Motion ile iş birliği yapılmıştır. Uygulama için kamusal bir alan olan kaldırım tercih edilmiştir. Proje, BBC ofis binası çevresinde bulunan çevre düzenlemelerindeki mozaik kaldırım yüzeylerine yerleştirilmiştir. Yaklaşık 100 metre uzunluğundaki çevre düzenlemesi arasında seçilen uygun bölgelere bir şiirin beş dizesi yazılmıştır. Kaldırım dolgusu için seçilen küp şeklindeki granit malzemeler birim olarak seçilmiş, zeminde var olan gri granitler yerine daha koyu tonda getirilen granitler yerleştirilerek yazı oluşturulmuştur. Her bir mozaiğin piksel mantığında düşünülmesi ile oluşturulan yazı tipi, dijital bir yazı karakterini andırmıştır. Pikselleşmiş olarak ortaya çıkan yazı, geometriksel bir estetiğe sahip olmuştur. Modül ve içerik arasında çok net bir bağ kurulamasa da çalışma zemini oldukça ilginç ve etkileyicidir. Özellikle insanların her gün kullandıkları bir alanda yapılan yerleştirme, istediği etkileşimi elde etmiştir. Çalışma alanının büyüklüğü dolayısı ile proje kendisini çok net bir şekilde ifade edebilmiştir (Twemlow, 2011, S:247).

Resim 7. BBC Voices of White City Projesi, (Twemlow, 2011)

KTO Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü, tipografi dersi kapsamında modüler tipografi anlatılarak öğrencilere uygulama ödevi verilmiştir. Her öğrencinin farklı bir modül bulması ve bulduğu modül ile ilişkili bir kelimeyi oluşturması beklenmiştir. Kelime ve modül arasındaki uyumun yanı sıra modüler yapı oluşturulurken ritmik tekrara özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu araştırmada birçok örnek arasından seçilen iki farklı öğrenci projesine yer verilmiştir. Projelerden ilki Fatih Can Kaya isimli öğrenci tarafından çalışılmıştır. Kaya, projesi için "anı" kelimesini yazmak istediğini, modül olarak da kendisine ait bebeklik fotoğrafı kullanmak istediğini belirtmiştir. Kelime ve modül arasındaki uyumun sağlanabilmesi için de modül olarak kullanacağı birim için fotoğrafları polaroid formatta düşünmüştür. Uygulama taslağını bilgisayar ortamında yapan Kaya, var olan bir yazı karakterini kendisine şablon olarak almıştır. Modül birimini birebir boyutta bilgisayar programında yerleştirdikten sonra geniş bir uygulama alanına ihtiyaç duyacağını fark etmiştir. Uygulama için yer arayışının sonucunda okula ait bir binanın dış cephesinin projesi için uygun olabileceğine karar vermiş ve çalışmasını hayata geçirmiştir. Duvara yapmış olduğu uygulama için 380 adet birim kullanmıştır. Çalışmanın açık havada olması ve modülün kâğıttan seçilmesi çalışmanın duvarda çok uzun süreli kalamamasına sebep olmuştur. Uygulamasını bitirdikten sonra fotoğraflarını çekerek projesini tamamlayan Kaya çalışmasını bulunduğu yerden toplaması gerekmiştir. Fatih Can Kaya'nın deneysel bir çalışma olarak hayata geçirdiği projesi oldukça etkili bir sonuç elde etmiştir. Modül ve yazının doğru seçilmesi ile oluşan uyumun ne derece güçlü olabileceği ortaya konulmuştur.

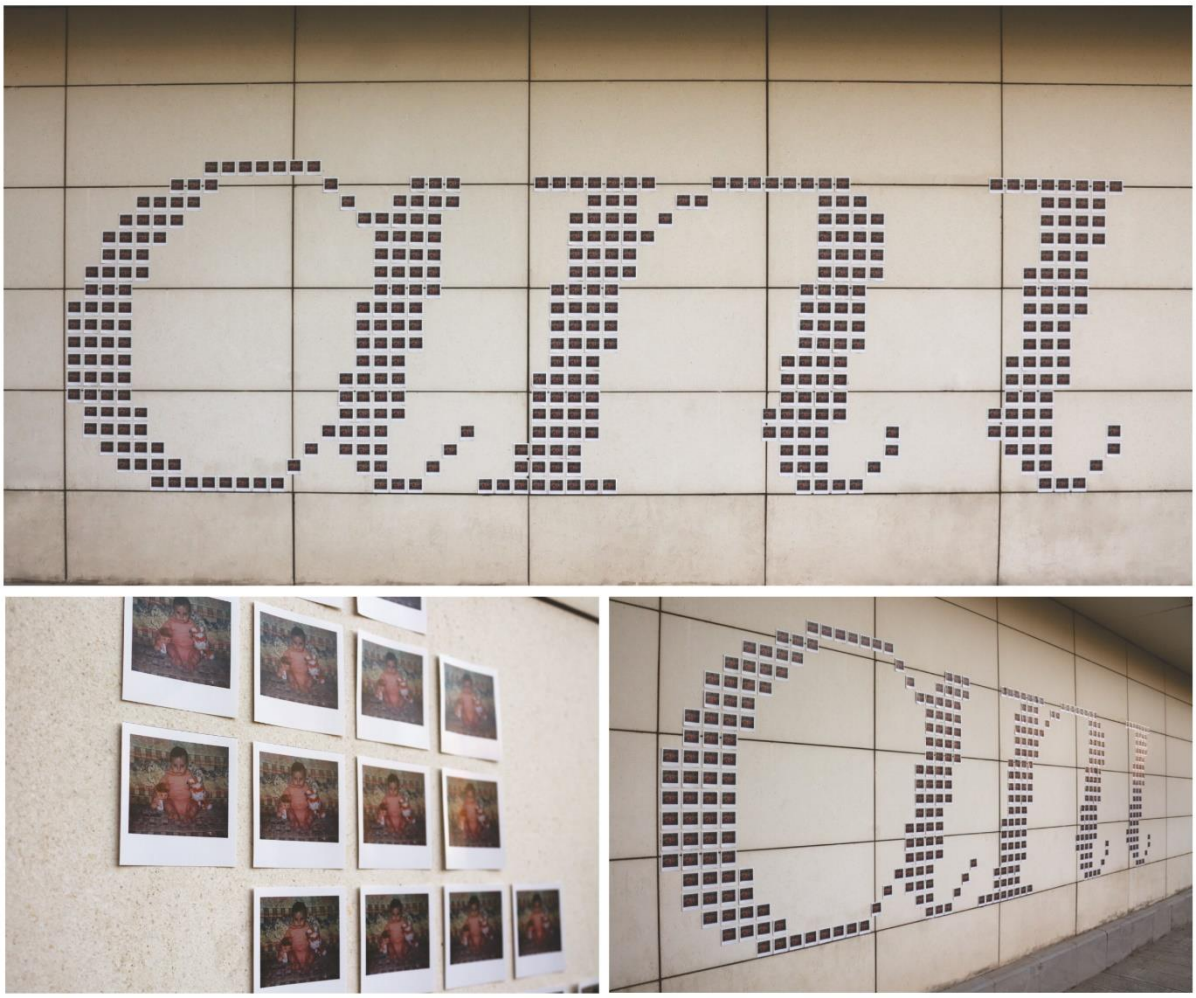

Resim 8. Fatih Can Kaya, Modüler Tipografi Projesi

Aynı ders projesi kapsamında üretilen ve araştırmaya dahil edilen diğer proje Nurbanu İzi isimli öğrencinin çalışmasıdır. İzi projesi için "parti" kelimesini yazmayı tercih etmiştir. Modül olarak ise genellikle pastaların üzerine süsleme olarak konulan küçük mumları kullanmıştır. İzi'de diğer sınıf arkadaşları gibi uygulama taslağını bilgisayar ortamında yapmış, yazısına uygun olacağını düşündüğü script (el yazısı) bir yazı karakterini şablon olarak kullanmıştır. Modül birimini birebir boyutta bilgisayar programında yerleştirdikten sonra uygulama için kendi evinin bir odasını tercih etmiştir. Evin zeminine serdiği kâğıt üzerine sırayla mumlarını yapıştırmıştır. Yapıştırma işlemi için yine mumun kendisini kullanmış, ateşle eriterek kâğıt zemine damlatmış ve üzerine yapıştırmıştır. Uygulamasını bitirdikten sonra fotoğraflarını çekerek projesini tamamlamıştır. Projesinde ödev kısmını tamamlayan İzi, deneysel çalışmasını bir ileri adıma taşıyarak sıralamış olduğu mumları yakmaya karar vermiştir. Bu aşamanın da videosunu çekerek proje sunumuna dahil etmiştir. Böylece Nurbanu İzi'nin deneysel bir çalışma olarak düşündüğü proje iki katmana sahip olmuştur. Deneysel tasarım süreçlerinin üzerinde yoğunlaşılması ve çalışmaya farklı açılardan bakılması ile yeni imkanların ve yeni sonuçların ortaya çıkardığı görülmüştür. İzi'nin çok yönlü projesi nihayetinde etkili ve akılda kalıcı bir sonuç elde edilmiştir.

Resim 9. Nurbanu İzi, Modüler Tipografi Projesi

Sonuç

Modüler tipografi, tasarımda deneysel tavrın farklı ve özgün bir yansımasıdır. Üç boyutlu modüller ile oluşturulan çalışmalar, yeni yazı karakterleri oluşturabildiği gibi var olan fontların da yeniden yorumlanmasını sağlamaktadır. Modüllerin ritim tekrarı ile bir araya getirilmesi birbirinden farklı dokular ortaya çıkarmaktadır. Özgün kompozisyon fikirleri ve modüller ile oluşturulan yazı, görsel iletişim için yeni bir ifade yolu ortaya koymaktadır. Ortaya koyduğu bu yol modül ve yazı arasındaki bağı önemli kılmaktadır. Projelerde, yazılı metne görsel bir anlam yüklemeyi sağlayan modüler tasarımlar, yazı ve birim arasında kurulan bağ ile aktarılmak istenen mesajı güçlendirmektedir. Modül ve yazı doğru çağrışım yapacak şekilde seçildiği zaman etkilidir. Fiziki olarak dizilebilen modüller tasarımcıyı doğrudan üretime dahil etmektedir. Dijital yöntemlerden sıyrılarak özgün bir anlatım biçimi ortaya koymaktadır. Ancak tasarımlar sürdürülebilirlik açısından modül ve uygulama alanı özelliklerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Özellikle meyve sebze gibi modüllerin hızla bozulma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Daha sert malzemelerin modül olarak seçildiği çalışmalarda ise kalıcılıktan ve sürdürülebilirlikten bahsedilebilir. Yıpranma payları her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Kimi zaman projenin büyüklüğüne veya uygulama alanına göre, alışılagelmiş üretim yöntemlerinden daha pahalıya mal olacağı da öngörülebilir. Ancak "Voices of White City" etiket duvarı projesi örneğinde olduğu gibi daha ucuza mal olması da mümkündür. Her iki durumda da projelerin etkisi yadsınamaz şekilde büyük olmaktadır. Tek bir birimin tekrar edilerek nasıl etkili sonuçlar doğurduğu aşikardır.

Yapılan çalışmalar gerek sektörel gerekse deneysel işler özelinde incelenmiş ve okuyucuya sunulmuştur. Yazının geleneksel kurallarından bağımsız olarak hareket edebilen deneysel tasarımlar, grafik tasarımın çeşitli alanlarında görsel olarak dikkat çekici sonuçlar elde edebilmeyi sağlamaktadır. Mesajın nasıl daha farklı ve daha estetik olarak iletilmesi gerektiği deneyselciliğin özüdür. Tasarım süreçlerinin neredeyse tamamının dijital ortamlara aktarıldığı günümüz dünyasında üç boyutlu nesneler ile gerçek dünyada oluşturulacak kompozisyonlar tasarımcılar için farklı ve alternatif bir üretim alanı olacaktır. Üç boyutlu üretimde deneyimlenebilecek pek çok yol sayesinde kompozisyonlar zenginlik kazanacaktır. Deneyselliğin getirdiği çaba ile tasarımcılar farklı üretim fırsatları göreceklerdir. Dijital üretimin getirdiği fiziksel hareketsizliğe alternatif bir üretim yolu olacaktır. Hızla dijitalleşen sektörde, kullanılan programlardan, görsellere ve hatta yazı karakterlerine varıncaya kadar hemen her şey birbirini benzer bir monotonluk oluşturmaktadır. Fiziki olarak yapılan üretim sayesinde tasarımlar yüzeysellikten kurtarılarak dokulu, pürüzlü, üç boyutlu, hacimli olmasını sağlayacaktır. Modüler tipografi uygulamalarının hem tasarımcılar için hem de tasarım öğrencileri için alternatif bir üretim alanı olacağı öngörülebilmektedir. Modüler tipografi ile oluşturulacak kompozisyonların sınırları tasarımcıların hayal gücüdür.

Kaynaklar

Ambross, G., & Harris, P. (2014). Görsel Grafik Tasarım Sözlüğü. (2.Bs.). (B. Barhana, Çev.). Literatür Yayınları.

Ambross, G., & Harris, P. (2017). Görsel Tipografi Sözlüğü. (2.Bs.). (B. Bayrak, Çev.). Literatür Yayınları.

Becer, E. (2015). İletişim ve Grafik Tasarım. (10.Bs.) Dost Kitabevi.

Buçukoğlu, S. M. (2020). Üniversitelerde Grafik Tasarım Eğitimi ve Öğrenme-Öğretme Süreci İçinde "Deneysel Tipografi" Dersi. Turkish Online Journal Of Design Art And Communication, 10(4), 573-586.

Ergüven, A. (2012). Ardışık Logotayplar ve Görsel Algı. Sanatta Yeterlik Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Garfield, S. (2016). Tam Benim Tipim: Bir Font Kitabı (5.Bs.). (S, Gürses, Çev.). Domingo Yayıncılık.

Hasol, D. (2008). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü (10.Bs.). Yem Yayınları.

Karagül, F. (2002). Seramik Yüzey Kaplamalarında Modüler Çözümler ve Mimaride Uygulama Alanları. Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karataş, T., Aypek Arslan, A. (2020). "Fütürizm'de Toplumsal Yapı ve Umberto Boc-cioni", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı / No. 22, Nisan, S. 449-472.

Özkurt. E. (2011). Grafik Tasarımda Deneysel Tipografi Uygulama Alanları. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sagmeister. (2008). "Obsessions Make My Life Worse But My Work Better" (Erişim Tarihi: 19.11.2022). https://sagmeister.com/

Twemlow, A. (2011). Grafik Tasarım Ne İçindir?. (2.Bs.). (D. Özgen, Çev.). Yem Yayınları.

Uçar, T, F. (2016). Görsel İletişim ve Grafik Tasarım. İnkılâp Kitabevi.

Bağlantılar:

Bağlantı 1: https://www.worldhistory.org/article/17/the-phoenician-alphabet--language/, Erişim Tarihi: 15.11.2022

Bağlantı 2: https://www.moma.org/collection/works/5754, Erişim Tarihi: 20.11.2022

Bağlantı 3: https://www.behance.net/gallery/88942163/Stone-typography, Erişim Tarihi: 25.11.2022

Bağlantı 4: https://sagmeister.com/work/deitch-projects-banana-wall/, Erişin Tarihi: 19.11.2022

Bağlantı 5: https://sagmeister.com/work/obsessions-make-my-life-worse-but-my-work-better/, Erişim Tarihi: 19.11.2022

Bağlantı 6: http://stereograph.blogspot.com/, Erişim Tarihi: 02.12.2022

NEW APPROACHES IN EXPERIMENTAL TYPOGRAPHY, MODULAR TYPOGRAPHY EXAMPLE

Gültekin AKENGİN
Ahmet FUTTU

ABSTRACT

Like all developments throughout history, typography owes its development to experimentation. Experimental studies on the discipline of writing have brought typography to the present day. What will carry it to the future will be experimental studies. Experimental studies have opened the door to new forms of expression. One of these forms of expression is the work produced on the basis of modules. Although modular typography is diversified with different methods, the type discussed in this article is modular studies with unit repetition. Experimental studies that developed by different designers and design studios for the projects are presented to the reader. The module-based typographic studies used in these works were examined and the ability and effect of modular typography in conveying messages were questioned. In the light of the results obtained, answers were sought to the questions of diversity in the selected modules, compatibility between the module and the written word or words, and the contribution of different module trials to the practice. The research was supported by a literature review. The importance of the research is that the existence of modular typography among experimental typography works becomes evident, that it is noticed by more designers who are interested in typography, and that modular typography is encouraged to be tried by designers and design students.

Keywords: Experimental typography, modular typography, graphic design